

ASUPRA CONDIȚIILOR GEOGRAFICE DIN PREISTORIA SUD-ESTULUI ROMÂNIEI

MIRCEA MUNTEANU

În analiza istorică a sud-estului românesc apar în repetate rânduri mici erori legate de condițiile geografice și impactul lor asupra desfășurării evenimentelor. Ne propunem în paginile de față, o scurtă analiză a fenomenului, în speranța că pe viitor astfel de greșeli vor fi evitate.

Articolul nostru are ca obiect zona formată din Bărăgan și Dobrogea. Subliniem încă de la început că Dunărea nu a reprezentat o limită, o graniță între cele două zone, ci un ax în lungul căruia s-a concentrat activitatea economică. În acest sens, credem că problema dubletelor și tripletelor toponimice¹ ar trebui reluată și amplificată; la fel și problema așezărilor perechi de pe malul Dunării: unui oraș sau sat de pe malul drept îi corespunde uneori, cel puțin de la Cazane la Tulcea, un oraș sau sat pe malul stâng.

Sectorul estic al Câmpiei Române corespunde părții de la est de Argeș, deasupra căruia pîntenul estic al Burnazului rămâne suspendat și către care se abat toate râurile mari². Cunoscut și ca districtul Câmpiei Bărăganului, este sectorul cel mai întins al Câmpiei Române. Această regiune este tabulară, acoperită de roci loessoide cu crovuri și movile, local cu dune în lungul văilor principale. Este fragmentată de râuri care-o străbat - Mostiștea, Ialomița, Călmățui -, în câmpuri largi de 10-45 km: Mostiștea - între Dâmbovița și valea Mostiștei -, Bărăganul sudic - până la Ialomița -, Bărăganul central - până la Călmățui- și Bărăganul nordic sau Câmpia Brăilei - până la Buzău și Siret -.³ La acest tablou trebuie adăugat lacul Gălățui, care se întinde de la sud la nord pe o distanță apreciabilă și sistemul de lacuri și bălți ce însoțea Dunărea pe toată lungimea ei, pe malul stâng, de la Cazane la Marea Neagră. Astăzi, aceste bălți sunt secate, rămânând - sub protecția digurilor - doar Balta Ialomiței și Balta Brăilei.

În prelungirea Bărăganului - către răsărit -, și legată de el prin regiunea de baltă Galați-Tulcea, se găsește cea mai joasă și tânără câmpie a țării: Delta Dunării.

Limitele zonei studiate sunt în nord podișul Moldovei, în nord-vest Subcarpații de curbură, în vest câmpia Mostiștei, iar în sud și est, Dunărea (aplicăm această limitare geografică doar din punct de vedere metodologic).

1. *Monografia geografică a RPR*, vol I, *Geografia fizică*, Editura Academiei, București, 1960, pp. 74-76 - mai departe *Monografia geografică* ...

2. Petre V. Coteț: *Câmpia Română. Studiu de geomorfologie integrată*, Editura Ceres, București, 1976, p.26.

3. *Monografia geografică* ... I, p. 253.

Înălțimile maxime ale Câmpiei Române sunt de 300 m la contactul cu Piemontul Getic și Subcarpați, fiind descrescătoare spre Dunăre; înălțimile cele mai mici apar în Câmpia Siretului Inferior - 6-15 m - și Delta Dunării - 0-13 m -⁴

Dobrogea este cuprinsă între Marea Neagră și Dunăre, fiind alcătuită din munții Dobrogei și o serie de podișuri. Ținutul munților Dobrogei ocupă zona de nord, corespunzând unor ținuturi de munți vechi - paleozoici - erodați. La nord de linia tectonică Peceneaga-Camena sunt munți reziduali și dealurile erodate ale Măcinului și Tulcei, rest din marele lanț muntos hercinico-kimeric, care făcea legătura dintre Crimeea și masivele hercinice din Europa Centrală. La sud, între Peceneaga-Camena și Topalu-Tașaul apar resturile unor munți și mai vechi - calcedonici - transformați într-o câmpie de eroziune - podișul Casimcei⁵ - cu înălțimi de aproximativ 3-400 m în nord-vest și 100 m în câmpia Fântânele-Istria.

Districtul munților Pricopanului sau ai Măcinului cuprinde regiunea de nord-vest a Dobrogei. Se prezintă sub forma unor creste ascuțite și a unor munți insulari, orientați nord-vest - sud-est. Cea mai mare înălțime este de 467 m. Luturile loessoidale acoperă zonele mai joase ale reliefului - sub grohotișurile de la poalele munților -.

Podișul Niculițelului și dealurile Tulcei, reprezintă o peneplenă cu relief larg vălurit (martori izolați de eroziune), cu depresiuni joase și câmpii interioare, acoperite de o manta groasă de depozite deluvio-pluviale loessoide.

Podișul deluros al Babadagului corespunde tectonic unui mare sinclinal cretacic, constituit din conglomerate, gresii și calcare organogene, cu un relief vălurit, iar în zona dinspre mare cu forme de relief carstic.

Districtul câmpiei litorale a Razelmului, corespunde zonei celei mai joase a Dobrogei nordice și este în cea mai mare parte submersă.

Ținutul podișului Dobrogei (Dobrogea de Sud) se întinde de la Valea Carasu până la antecliza Ruse-Varna. El se află pe postamentul platformei prebalcanice moesice, urcând spre sud. Platforma sau prispa prebalcanică se găsește și în sudul câmpiei Române, ca postament⁶. Expresia "silex prebalcanic" utilizată pentru materialul utilajului litic din neolitic, nu are neapărat semnificația provenienței materialului respectiv de la sud de Dunăre. Depozitele de silex de la Căscioarele - punctele "Coinea", "D'aia parte", Ghețarie", terasa inferioară spre Dunăre dintre Greaca și Căscioarele, etc. -, pot dovedi acest lucru.

Dobrogea sudică este un podiș cu interfluvii larg vălurite și plane, cu înălțimi medii care variază între 100 și 200 m și cu marginile abrupte spre Dunăre și Marea Neagră.

În ceea ce privește formarea Bărăganului, avem de-a face cu două fenomene distincte: 1) existența lacului pleistocen din Câmpia Română și 2) depunerile de loess ca ultima activitate de formare a reliefului de azi (excludem formarea solurilor).

În ceea ce privește existența lacului pleistocen, ca și a unui curs al Dunării mai la nord, geologii poartă încă discuții⁷. Ceea ce este neclar, este cum s-au depus loessurile clasice în Bărăgan și Dobrogea; - în Bărăgan ele ajung până la 50-60 m grosime, la

4. *Ibidem*, p. 251.

5. Prezența descriere, ca și următoarele, sunt preluate din *Monografia geografică*, I, p. 246 și următ.

6. *Ibidem*, p. 111.

7. P. V. Cotet: *op. cit.*, p. 68-93. Vezi și I. P. Voitești, *Evoluția geologică-paleogeografică a pământului românesc*, extras din *Revista Muzeului Geologic-Mineralogic al Universității din Cluj*, vol. V, Nr. 2, 1935, Institutul de arte geografice "Ardealul", Cluj, 1936, pp. 150-180.

Stelnică, iar în Bărăganul mijlociu și de nord la 10-15 m grosime⁸ -.

Dacă ar fi existat lacul pleistocen invocat, ar fi fost vorba de lehmuri (depunerea de praf pe mlaștini sau lacuri cu fundul mic). Dar lehmurile apar la vest de Fundulea⁹. Noi opinăm că lacul menționat dispăre mai repede - atât datorită colmatării lui¹⁰, cât și datorită faptului că-n timpul glaciațiunilor, în special al ultimei glaciațiuni Würm, apele sunt în vizibil regres față de uscat. În felul acesta depunerile de loess pot să se efectueze pe teren ferm și nu pe lac sau mlaștină¹¹.

Oricum, la partea superioară a loessurilor, deci în faza de fixare și aproape de încetare a depunerilor, între -1,20 - -0,90 m la N. Bălcescu¹² și 1,50 și 0,90 m la Malu Roșu¹³ avem locuiri epipaleolitice, datate larg 20.000 - 12.000 i. e. n. Precizăm că în Câmpia Română loessul se termină la -0,80 m, între 0,80 și 0,60 m fiind zonă de amestec între loess și humusul vegetal.

Deci actualul relief - exceptând cursurile meandrate ale râurilor, bălților, etc. - era format deja. De altfel, C. S. Nicoleescu-Plopșor, încă din anii '60 atrăgea atenția asupra solurilor de depuneri¹⁴.

În ceea ce privește transgresiunile maritime, menționăm că după marea transgresiune post-glacială, Marea Neagră comunică direct cu oceanul planetar¹⁵, evoluțiile deci trebuiesc permanent confruntate¹⁶. Acesta este, printre altele, și momentul creării

8. *Ibidem*, pp. 40-43.

9. *Ibidem*, p. 39 și fig. 11.

10. *Ibidem*, p. 72-74.

11. *Ibidem*, fig. 13. - Profilul în versantul drept al Ialomitei la Slobozia Veche are la bază nisipuri de dune. Vezi și p. 66 - se confirmă vârsta Mindel-Riss a nisipurilor din baza loessurilor.

12. M. Munteanu, *SCIVA*, 1992, 2, pp. 145-147. De atunci au mai fost executate, cu rezultate fructuoase, două campanii: 1993 când am mai descoperit aproximativ 30 de piese aurignaciene, un galet *in situ* și o piesă tardenoisiană și 1995, cercetările au fost efectuate de dr. Al. Păunescu și drd. E. Alexandrescu.

13. Informație amiabilă Emilian Alexandrescu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

14. C. S. Nicolaescu-Plopșor, *SCIV*, 2, 1959, t. X, pp. 221-237; *SCIV*, 1, 1960, t. XI, pp. 125-129; *SCIV*, 1, 1961, t. XII, pp. 65-74.

15. *Marea Neagră în zona litoralului românesc. Monografie hidrologică*. Editată de Institutul de meteorologie și hidrologie, București, 1973, p. 128.

16. P. Cotet, *op. cit.*, p. 115, fig. 50. Preluând pe M. Circiumaru, da următoarele evoluții ale nivelului M. Negre:

Riss - Würm₁: + 21 m.

- Würm₁: - 21 m.

Würm₁ - Würm₂: + 10 m.

- Würm₂: - 62 m.

Würm₂ - Würm₃: + 3/5 m.

- Würm₃: - 5 m.

De la începutul Holocenului până astăzi - zero metri. Începutul Holocenului este datat după unii geologi la 20.000 i. e. n., după alții la 10.000 i. e. n.

Frédéric Bazile în *Premières communautés paysannes en Méditerranée Occidentale*, Actes du Colloque International du CNRS, Montpellier, 26-29 april, 1983, Paris, 1987, pp. 47-51, da următoarele date asupra oscilațiilor Mediteranei:

- marea regresivă wüemiană: - 120 m.

- 10.000 i. e. n.: - 30 m.

- 8.000 i. e. n.: - 20 m.

- după Boreal, la începutul Atlanticului: - 2 m.

- 7.100 sau 7.200 i. e. n.: un prim nivel înalt.

- 6.800 i. e. n.: - 6/7 m - doar un astfel de nivel poate explica poziția foarte joasă a neoliticului cardial în zonă - NB: Atenție la lipsa neoliticului timpuriu din Bărăgan datorită "transgresiunii".

- 6.500 i. e. n.: nivel înalt

- 6.000 i. e. n. - 5.850 i. e. n.: transgresiune

- 5.850 i. e. n. - 5.700 i. e. n.: nivel jos

- 5.700 i. e. n. - 5.630 i. e. n.: nivel înalt

- 5.400 i. e. n. - nivel jos până spre 4.500 i. e. n.

- 4.500 i. e. n. - 4.100 i. e. n.: + 2 m - *maxim transgresiv în Holocen* - În funcție de acest maxim trebuie

raportat cotele generale "nivel înalt", "bruscă transgresiune", etc., din analiza făcută de Fr. Bazile. Cum cele mai mici înălțimi din Câmpia Română sunt de 6 m ...

4.100 i. e. n. - 2.600 i. e. n.: 0 m

2.200 i. e. n.: nivel relativ înalt

2.200/2.050 i. e. n. - 1.500 i. e. n.: nivel înalt roman

după 1.500 i. e. n. - primele veleități de creștere post-romană.

comunicației dintre Marea Neagră și Mediterana.

Transgresiunea tireniană se petrece la sfârșitul pleistocenului și începutul holocenului (cca 20.000 î. e. n.) și ea afectează doar *văile* râurilor: - Dunărea și afluenții săi până la Balta Ialomiței (Ostrov). De fapt este mai degrabă o reluare în stăpânire de către ape, a zonelor de uscat, apărut din cauza acumulării masive a precipitațiilor în ghetari în era glaciară. Europa, Asia, Africa, etc aveau țărmurile la 120-200 km distanță față de actualele limite, Balcanii comunicând direct, pe uscat, cu Anatolia, Asia cu America.

Unii arheologi, geologi și oameni de cultură, consideră că marea transgresiune post glacială, însoțită de încălzirea climei și ploi abundente este fenomenul reflectat de legende ulterioare ale "potopului"¹⁷.

Am făcut aceste precizări, deoarece în arheologia română s-au răspândit două legende, datorate lipsei de descoperiri în paleolitic și neoliticul inferior, pe de o parte, și epoca bronzului mijlociu, pe de altă parte. Astfel, descoperirile din paleolitic până în neoliticul inferior - inclusiv - nu ar exista din cauza lacului pleistocen (!!!) -, sau a marii transgresiuni marine, iar așezările din Bronzul mijlociu ar exista sub stratul de loess și trebuie săpat mai adânc pentru a le dezveli (!!!).

Prin descoperirea noastră de la N. Bălcescu, am reușit să fixăm zona epipaleoliticului - și posibil a mezoliticului - în stratigrafia Bărăganului. Aceasta ar putea reprezenta *baza stratigrafiei preistorice* și limita superioară ca reper cronologic pentru geologi în zona respectivă.

Lacul pleistocen nu are deci nici o influență în neolitic.

În ceea ce privește "transgresiunea neolitică" aceasta este confundată, în general cu marea transgresiune post-glaciară. Lipsa așezărilor pentru Bronzul mijlociu în Bărăgan și Dobrogea, trebuie justificată printr-o cauză istorică și nu stratigrafică.

Am amintit deja de rețeaua hidrografică bogată a Bărăganului. Interfluviile nu depășesc 45 km lățime, apele ce le separă fiind dispuse ca spițele unei roți, apropiate de centrul Câmpiei Române (zona vestică a Bărăganului) și răsfrîndu-se spre nord și est, la vărsarea în Dunăre.

În acest mod, distanța de la un râu la altul este de cel mult o zi, o zi și jumătate de mers pe jos. Ținând cont și de lacurile și zonele mlăștinoase din interior (Amara, Ianca, mlaștina Călmățuiului, Gălățui), ca și de bălțile de pe malul stâng al Dunării, putem concluziona că zona în discuție a fost o zonă propice așezărilor umane în diferite epoci. Trebuie să facem precizarea că lacul Mostiștea a fost navigabil în epoca La Tene și comunica cu Dunărea printr-un braț ce pleca de la Mănăstirea (în epoca medievală, Cornătel) prin Ciocănești, și ajungea în preajma Călărașului. Brațul a început să se colmateze târziu, în sec. XVII-XVIII.

La acest tablou, adăugăm știrile referitoare la flora și fauna zonei în epoca preistorică. Analiza condițiilor *actuale* (cu relieful și poate clima modificate de activitățile antropice) poate produce distorsiuni în înțelegerea tabloului general al epocii străvechi.

Pentru epocile preistorice, se știe că în lunca Buzăului, Siretului și Dunării, castorul era o prezență frecventă. Dar acest animal nu trăiește decât în zonele mlăștinoase - bălți, lacuri legate de un râu, etc. - *păduroase*. Astăzi, pădurile din lunca Buzăului și a Siretului, ca și din preajma Dunării, au dispărut - ca și castorul -.

I. P. Voitești, menționează "codrii seculari" ce se întindeau "din munți, peste subcarpați până în munții Dobrogei și masivele păduroase dintre Chișinău-Orhei"¹⁸.

În Dobrogea, pădurile erau frecvente și întinse, despăduririle masive începând odată cu apariția coloniilor grecești și mai ales din epoca romană. Azi au mai rămas nuclee din vechile păduri, transformate - unele - în rezervații, cum ar fi "Canaraua fetii" între Băneasa și Lipnița, în sud-vestul Dobrogei.

Dacă pentru centrul Câmpiei Române, există numeroase dovezi ale existenței codrilor seculari până târziu în evul mediu, iar unele nuclee de păduri se mai păstrează și azi (unele din ele întinzându-se și în zona vestică și nord-vestică a Bărăganului de sud), pentru Bărăganul de mijloc și de nord, avem mai puține informații.

Considerăm că în preistorie aspectul zonei era diferit și după două elemente strict arheologice: înmormântările Iamna dispun de construcții de lemn, și lemne destul de masive, ce n-ar fi existat într-o zonă de stepă curată, iar în cultura Coslogeni și Noua, omoplații de vită crestați sunt un element caracteristic și frecvent, ceea ce ne face să credem că purtătorii respectivei culturi erau crescători de vite mari. Dar vitele mari sunt frecvente în zonele de pădure și de silvo - stepă, nu stepă curată - . Cum datele de care dispunem sunt insuficiente, se impune necesitatea analizelor sporo-polinice pentru stațiunile preistorice și proto-istorice, pentru a se putea completa un element extrem de important al tabloului epocilor istorice, și anume: cadrul natural și condițiile de climă.

Ne facem datoria de a corobora puținele știri existente cu propriile observații, atrăgând atenția asupra acestui aspect, cu atât mai mult cu cât condițiile climatice pot evolua de la o epocă istorică la alta, iar uneori în cadrul aceleiași epoci, producând schimbări notabile, care nu-și găsesc întotdeauna explicația în motivări arheologice sau sociologice.

ÜBER DIE GEOGRAPHISCHEN GEGEBENHEITEN IN DER VORGESCHICHTE DES SÜD-OSTEN VON RUMÄNIEN

Zusammenfassung

Die toponymische Analyse des östlichen Gebietes der Rumänischen Ebene ist mit den Nachrichten über die geologische Evolution des Gebietes verbunden, die aufgrund der (neolitischen) "vorbalkanischen Feuerstein" - Funde von Căscioarele, "D'aia parte", "Ghețarie" und von der Terasse zwischen Greaca und Căscioarele erhalten wurden. Auf diese Weise werden die Etappen des Bildungsprozesses der Bărăgan-Ebene und der Verbindung zwischen dem Schwarzen Meer und des Mittelmeer erläutert, der von den der Eiszeit folgenden Meertransgressionen verursacht wurde.

Die von N. Bălcescu durchgeführten Analysen haben die Schichten des Epipaleolithikums und des Mesolithikums in der Stratigraphie des Bărăgan bestimmt. Die geologischen Anhaltspunkte werden auch von den Beobachtungen bestätigt, die sich auf die Flora und Fauna beziehen, mit der Verdeutlichung, dass die klimatischen Änderungen nicht immer von archäologischen oder soziologischen Umständen bezeugt sind.